

Битеф и Београд

Шта је Битеф Београду – питање је које смо сами себи поставили још давне шездесет седме године прошлог века. Нити смо знали шта је, нити шта ће бити. А на оно најважније, одговор не знамо ни данас – да ли га је заиста изнедрило српско позориште?

Живимо у времену када свако подсећање на ту далеку прошлост наилази на одбојност, да не кажемо – на известан презир. За људе који верују да данас одлучују о позоришту – то је, најблаже речено, далеки романтизам али и конзервативизам, јер градимо, наводно, друштво коме није потребна историја! Може да се импровизује живот и тако, али чему? Заговорници нове демагогије, између две хиљадите и две хиљаде друге, своја истраживања или потврђивања налазили су искључиво у анализама оног што се догодило последњих десет година. Једноставно немају стрпљења јер у својим импровизацијама нису спремни да пројектују будућност на основу искуства и вредности које су постале заједничко духовно добро.

То је разумљиво – јер је већина оних што су се деценијама борили за нове вредности била просто одстрањена, а (квази) револуционарност је призната само онима који су били најгрлатији или су успели да се додворе људима који су стицајем околности располагали друштвеним фондовима. Београд нема праву позоришну политику, па према томе ни јасан однос према институцијама, а према Битефу посебно. Зашто смо све оне стваралачке напоре и ентузијазам који је развијен у нашем граду препустили заборавау? Ни данас није јасно да ли је Битеф начин да изађемо из позоришне кризе у изразу, или је он манифестација моћи нашег позоришта. Јесмо ли изградили нови идентитет и истински афирмисали нове театарске тенденције? Битеф је сјајан повод да се коначно разјаснимо да ли је то уметничка или политичка и маркетиншка потреба Београда.

Битеф никада себе није видео у развоју општег, а посебно нашег позоришног израза. Ми, који смо сведоци његовог настајања и трајања кроз тридесет и седам сезона, лако можемо да докажемо да су се наше најбоље представе догодиле независно или паралелно његовом деловању, да је он имао више потребе за деструкцијом постојећих вредности него што је успевао да нам наметне своју визију позоришне уметности. Зашто је до тога дошло – никада није објашњено – поготово ако се зна да национална традиција, ако се схвати на прави начин, никада није противуречила ни развоју ни слободи стваралаштва. Али, преко тога се непрекидно прелазило, а сви они који су на то упозоравали проглашавани су конзервативцима. Све те селекције су стога с правом изазивале полемике. Шта је значило истицање класике на начин седамдесетих година – као да су то, у естетици и стваралаштву, биле неке посебне године?

У чему је био садржан смисао слободних форми, ко су то редитељи нове стварности, шта значи модерни театрализам, зар нисмо увек били између мита и стварности, шта је било са авангардом када нам је седамдесет и седме године сугерисано да се већ тада бавимо поставангардом? Исто је било са оним изнуђеним програмима који су се, наводно, догађали између стварности и апстракције. Нико није знао да објасни шта значи класика и антикласика, а посебно како се те две ствари могу конфронтирати. Било је прича о новим синтезама, новим дефиницијама, театру и паратеатру, луталицама и сањарима, новој енергији, новој суровости и новој нежности, еросу и етносу, док на крају није смишљено да је позориште филозофија! Од неколико стотина представа

можда је упамћено њих двадесетак, и то је све.

Које смо позориште одабрали и где се ми данас налазимо – када је безброј имена, којима су се неки дивили, данас далеко од позоришта? Београд је, у принципу, када је Битеф у питању буквално разбацивао паре и подржавао деструкцију. Сви ми који смо постављали логичка питања – сматрани смо непожељним, недовољно информисаним и конзервативним. Наша конзервативност се заснивала на познавању и љубави према позориш ту. Битеф се деценијама опирао да буде фестивал великих и значајних представа. Упорно се залагао за мешање уметника и аматера, или за разне уличне атракције које ни у земљама властитог порекла, а камо ли у нашим срединама, нису остављале никаквог трага. Па зар са последњег Битефа, када се стишала бука, нису остале у сећању само две представе? У Београду смо се у разним комисијама замајавали пуних двадесет година око оног фамозног закона о позориш ту. Ко зна колико се комисија сменило, мада се унапред знало да од свега тога неће бити ништа. Променила се делимично друштвена ситуација, уведени су уговори, примењене комбинације закона који би могли да важе за државна или приватна позоришта.

Али, у реформу која би заиста подстакла трагање за новим вредностима слободног израза нисмо се усудили да уђемо. Зар је онда изненађење што се у Београду верује да је све могуће приватизовати, или бар променити форму деловања, а да једино у позоришта не треба дирати! У разним формама сва су на буџету Града или Републике. Ни једно од њих нема своју изразитију физиономију. Без обзира на дела која се играју, а сва нагињу булеварском изразу. Иста група глумаца игра главне улоге на свим сценама, па се може рећи да ми, у суштини, имамо, бар када је реч о начину игре, једно једино позориште. Садашњи самозванци и пресудитељи су донели одлуку да, са дотираним ансамблима, пруже шансу и разним групама да учествују на конкурсима и добију средства за своју продукцију. Каква је она и на каквом нивоу – то никога у овом граду не занима. Само што више игара – па су тако, у оквиру летњег фестивала, довођене трупе које су могле да буду присутне на Битефу или обратно. А да не говоримо о Битеф-театру – који воде некомпетентни појединци и публици подмећу често сумњиве програме. А шта они значе за Београд?

Оно што нико од нас није желео – Битеф је постао у неку руку мода. Он више нема ексклузивни карактер, јер постоји по европским великим и малим градовима безброј сличних манифестација, далеко већег угледа и неупоредиво атрактивнијих програма. Зар је онда чудно – што нам се неке представе појављују са закашњењем од неколико сезона. То је појава за коју се зна годинама, али се у Београду о томе упорно ћути. Зашто? Око Битефа су се увек плеле неке чудне игре. Није тешко било идентификовати снаге које су јачале његову амбициозност. Чак је постао толико, у нашим очима, репрезентативан да је улазио и у међудржавне споразуме. Сувише дуго смо робовали идејама које су формулисане у уским круговима, како је за београдски живот добро што имамо институцију која се супротставља класичним формама позоришног деловања.

Веровало се да ће Битеф наметнути стил који ће унапредити наш позоришни живот. То се, међутим, није догодило. Зашто? Треба отворено рећи – један круг људи га је измислио а градске власти су га прихватиле. Све би то можда било и другачије да је било слуха да се разбије та једностраност и субјективизам у одлучивању о његовим програмима. Јер, тачно се знало какве представе које сезоне могу доћи у Београд, ко ће бити гост а ко члан жирија, коме ће се доделити награде. Та група се годинама мењала али је и штитила своје интересе. Ако је позориште слобода духа, увек ми је било нејасно зашто Битеф не може бити схваћен и као начин да се преносе и размењују искуства разних генерација и стваралачких индивидуалности – јер се тако ствара партиципација најразличитијих подстицаја у формирању искуства и снажења највиталнијих процеса који делују на одређивање савременог израза. Да би се неутралисали такви захтеви – на питање шта је нама Битеф, одговарано је: па Битеф је наш. На овогодишњем

Битефу карте су ипак до краја отворене – организатори су признали да публика сада тражи савремене, аутентичне и уметнички веродостојне представе. Готово са жаљењем утврђено је да се укус мења и да су актуелност стекле сасвим нове теме и дилеме. Нико није говорио о Битефу и авангарди, Битефу и српском позоришту, Битефу и савременом сценском стваралаштву.

Скептици су тврдили да је то природно, јер суштинских дилема нема, нити се оне проблематизују на до сада познат начин. Принципи су, можда, остали неокрњени и исти, али се све изнутра изменило – па је раумљиво што је и смисао другачији. Остаје само признање, као уверење, да је време перманентних опструкција, радикализма и авангардног авантуризма, који је владао готово свих протеклих година, прошло или се бар смирује. Нема озбиљнијих наговештаја да ће неконтролисани субјективизам бити завештање за будућност. Позоришна уметност је просто савладала све што је одваја од естетике, сопственог искуства и вредности, успела да уклони страх и ирационалност и да свој будући развој заштити од спонтаних импровизација које измичу свести о сопственом значењу у савременом свету, и начину на који се потребе за преображењем претварају у ослобођење од свега што успорава или наводи на странпутице.

Позориште је апсорбовало авангарду и обезбедило себи да се не повинује више партикуларним интересима. Нема, тако, више подвајања – на оно лично, групно, национално или универзално, јер је савремени театар све процесе учинио природним и везао их за себе. Стога се чини логичним да на почетку новог миленијума, када се већ праве разни биланси, утврдимо шта је Битеф дао позоришној уметности уопште, а посебно српској и оној која се ствара у самом Београду. Истина неутралише сваку пристрасност – за десетак последњих година појавило се доста група жељних да досегну слободу и смисао, а то није конформизам, него управо свест о потреби и нужности да се оставе отворене све опције у домену позоришног стваралаштва. Поготово што смо постали поново свесни да истинско позориште није голо преживљавање и пасивност духа, већ, напротив, слобода у којој сви даровити уметници могу да себи поставе нове захтеве. Али, присетимо се да су многи безначајни аутори из белог света добијали на важности и престижу, а у страну гурани српски нови аутори – тако да већина њих није на овом фестивалу добила своју међународну верификацију. Али то није све – кроз тих пет стотина представа, приказаних на досадашњим фестивалима, било је одвећ много контрадикторности па и отворене ирационалности.

Оно што је најважније – све то, ипак, није дисквалификовало позориште као мерафору и смисао живота. Представе које гледамо у нашим позориш тима па и у фестивалским програмима припадају још увек више прошлим временима него оним која тек долазе. Стваралачки развој уметности мења појединце па и институције и стога је тренутак да сами себе преиспитамо. А то значи – какво позориште желимо, да ли ћемо остати на маргинама светских збивања, каква би могла да буде улога наших уметника у свету уметности? А самим тим, и да се одреди становиште Београда не само према Битефу него и према културној политици уопште. Најновији фестивалски програм нас је уверио да је такав тренутак већ дошао и да за позориште будућности морамо правити и нови Битеф. Да ли о његовој судбини треба да и даље одлучује исти круг људи? Да ли је Београд дужан да се повинује њиховим жељама? Шта је са онима који другачије мисле и који, такође, имају право да верују у своју будућност? Нико не може више да опстане у своме самозадовољству, јер истина тражи суочавање и нове идеје, како би се заиста ишло даље. За другачији Београд, за ново позориште и нови Битеф!

Јесмо ли спремни и способни да тај судбоносни корак учинимо, или ће све остати како је било? Питање је стога веома актуелно – ко ће о свему томе, а поготово о оним суштинским дилемама, одлучивати? Битеф сам за себе не може бити Битеф, нити се он сме одвајати од виталних интереса Београда и српског позоришта. Тада ће бити сувишно и питање – шта је Битеф Београду или Београд Битефу?

